

Душка Добросављевић У ПОТРАЗИ ЗА ЗАВИЧАЈЕМ

Етноцентризам и космополиџизам

Према старим записима, Диоген из Синопе, један од оснивача Киничке школе која је на Сократовом трагу, поред Кирењана, за централни предмет својих разматрања узела проблеме из подручја етике, је изнео прву мисао о космополитизму, прогласивши се "грађанином света". Колико се овај први корак превладавања предубеђења према човечанству може поистоветити са данашњим појмом космополитизма - дискутабилно је, али знатније разлике у самој идеји нема - а она гласи толеранција.

Зашто се стари Киник прогласио грађанином света (ο κοσμος ο πολιτης)? Етичко учење Киничке школе налаже одрицање од материјалних добара и предавање животу у складу са природом. Карактеристично за све старе Кинике (осим Антистена), Диогена, Онесикрата, Хипархију, Метрокла . . . је лутање од полиса до полиса које им је омогућило значајан увид - велики допринос још самих Софиста - у супротност природе и закона (η φυσικη, ο νομος). Ово сазнање представља отварање велике капије субјективног, чије утемељење претпоставља брисање свих дотадашњих заблуда и предрасуда.

Грчка се нашла на клизавом основу : њено сазнање прети да сруши њен политички темељ. Достигнуће у мислима открива противречност грчке демократије и стварности - њену неправду. Они који владају, одједном добијају бремене одговорности које су могли издржати само богови.

Аристотел ће овај изванредни увид сажети у неколико речи - човек је биће које има логос - оно у чему су људи исти, али и по чему се међусобно разликују је логос - оно суштинско човека. Међутим, Аристотелова одредба ће држећи се грчке традиције остати да жмури пред самом собом, мишљу да су варвари и робови нижа створења. Идеја безпредрасудности је овим не само уназађена, већ потпуно извргнута и осрамоћена. Њени први оци су јој изгледа били много ближе него неки познији мислиоци - још око 600. године пре нове ере Анахарсид, пореклом Скит, један од славне седморице мудраца, је на покушај увреде од стране једног Грка која је циљала на његово порекло, одговорио: "Ако је мени отаџбина срамота, ти си срамота за своју отаџбину". Има неке симболике у записима који кажу да је баш он био проналазач сидра - он је то, ако не и у стварности, свакако учинио овим речима, прогласивши цео свет својим пристаништем.

Велики Питагора наставља практично - изједначивши у своме реду жену и мушкарца и створивши своје братство које надвлађа границе полиса, за шта ће се касније залагати и Софист Хиџија из Елиде.

Хеленска цивилизација је била толико надмоћнија, пре свега духовно и културно од својих суседа, да њену грешку према варварима, изражену у схватању слободног човека који је уствари једини човек, није тешко схватити. Проблем је већи ако покушамо да објаснимо њихов однос према робовима и то оним који су пореклом Грци. У овом случају је оправдање за неоправдано теже наћи, што су увидели и Софисти Ликофрон и Алкидамант из Елеје, који

у својој "Месенској беседи" каже : "Слободне је све пустио бог; никога робом није природа учинила" (Арист. Rhet.I 13p.1373b 18). Круг ће затворити Еурипид речима :

"Сав етар за лет орлу стоји слободан,
човеку честиту сав свет је завичај" (фрг. 1047)

Прошло је више од два миленијума, а да честит човек још није пронашао свој завичај.

Да ли је сакривање иза национализма страх од сопствене немоћи? Неизмерна стрепња од одговорности.

Кључни аргумент бораца за расцепканост света је наводно чување културне баштине - националног идентитета. Није нација та која ствара вредност, већ човек. Изманипулисана осећања и ставови, истина, доприносе конзервирању традиције, али јој тиме чине само магарећу услугу - спречавају њен развитак.

На први поглед се може учинити да је у историји било пуно покушаја остварења космос-полиса, мада, заправо, сви они представљају потпуни промашај суштине ове идеје. За њу нису потребни ратови, освајања, револуције, империјалистички подухвати, верске манипулације, већ само један ("Коперникански") обрт у свести. Није потребно рушење зидова, грађење зидова, рушење мостова, грађење мостова, катедрала, симбола и статуа, довољан је један пуки разумски акт и, наравно, превасходно, воља за њега. Још стари Сократ је дао савет "Спознај самога себе" ; само ћеш тако моћи спознати друге. Крах свих ових сурогата реализације величанствене мисли су резултат покушаја да се људи зближе подчињавањем идеји, без помисли на то да се идеје подчине човеку. Да истост у разлици буде оно што ће нас спојити, а не одстрањивање онога другачијег. Простије речено : да не сечемо прсте, већ да правимо нове ципеле. Тиме се не постиже унификација, напротив.

Данашњица гледа један лажан покушај космополитизације САД-а. У питању је само још један у низу неуспелих експеримената - подвргавање људи једној више него фриволној идеји - новцу. Очигледан резултат ове варке је озлоглашена масовна "култура" - гробље вредности. Остатак света, онај незахваћен овим таласом, се у страху од свеопште банализације грчевито држи национализма и аутохтоности - погрешно поистоветивши масовну "културу" са космополитизмом. Последице ове погрешне идентификације су кобне : вредност се изједначава са пореклом, човекова врсна разлика се губи ; из заблуде рађа се мржња.

Стари Грци су супротност космоса означавали као хаос, чији смо ми, изгледа, грађани. За космос је потребна љубав. Тежња да се љубав према себи прошири до човечанства у целини, говорили су још Стоици.

А за љубав је потребно мишљење. Покушати бога у себи уздићи до божанског у Свакоме .